

Andrzej Gąsiorowski
Radca prawny

Oplaty od posiadaczy urządzeń reprograficznych

Efektom odnotowywanego od kilku lat szybkiego rozwoju technik umożliwiających wykonywanie kopii rozpowszechnionych utworów jest niespotykana dotychczas skala eksploatacji przedmiotów praw autorskich (utworów). Coraz doskonalsze generacje urządzeń, charakteryzujące się umiejętnością wykonywania kopii niejednokrotnie nie odbiegających jakością od oryginału, umożliwiają pozyskanie egzemplarza utworu bez konieczności kupna jego oryginału. Prowadzi to do spadku sprzedaży utworów, a w konsekwencji do zmniejszania przez wydawców nakładów, a wraz z nimi obniżania honorariów autorskich. W ten sposób nikną szanse na dodruki i kolejne wydania, rosną koszty, a zatem i ceny, ograniczane są plany wydawnicze, a niekiedy dochodzi nawet do ogłoszenia upadłości wydawcy. Skala strat, na jakie są w ten sposób narażeni twórcy i wydawcy, skłoniła ustawodawcę do wprowadzenia do polskiego prawa autorskiego, wzorem ustawodawstw zachodnio - europejskich, konstrukcji mającej choćby częściowo rekompensować te straty – opłat od posiadaczy urządzeń reprograficznych.

Zobowiązany

Zgodnie z art. 20¹ PrAut, **na posiadaczach urządzeń reprograficznych prowadzących działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich ciąży obowiązek wnoszenia opłaty.**

Zobowiązany w świetle w/w przepisu jest więc każdy przedsiębiorca, którego działalność gospodarcza charakteryzuje się następującymi cechami:

- a. polega na odpłatnym świadczeniu usług przy użyciu urządzeń reprograficznych, przez które rozumie się - zgodnie z art. 20 PrAut - kserokopiarki, skanery i inne podobne urządzenia,
- b. w ramach świadczenia przedmiotowych usług dochodzi do zwielokrotniania utworów, rozumianych - zgodnie z art. 1 ustawy o prawie autorskim - jako każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. Jak z tego wynika, zobowiązany jest każdy przedsiębiorca świadczący usługi kserowania lub skanowania, zwielokrotniający w ich ramach cudze utwory.

Dla powstania obowiązku wniesienia opłaty nie ma znaczenia skala, w jakiej kopiowane są utwory, tzn. stosunek, w jakim pozostają utwory do ogółu kopiowanych materiałów (określony za pomocą liczby stron wykonanych kopii). Ważne jest jedynie to, czy w danym okresie rozliczeniowym opłaty, podmiot świadczący w/w usługi zwielokrotnił jakikolwiek w ogóle materiał podlegający ochronie prawno - autorskiej. Bez znaczenia jest zatem w tym kontekście liczba zwielokrotnionych stron, czy wielkość skopionego fragmentu utworu. Czynniki te decydują natomiast o wysokości należnej opłaty. Zaznaczyć jednak należy, że obowiązku uiszczenia przedmiotowej opłaty nie rodzi wykonanie kopii utworu lub jego części, jeśli doszło do tego na podstawie umowy zawartej z uprawnionym, przez którego należy rozumieć podmiot, któremu służą do tego utworu lub jego części (np. w razie wielości autorów) majątkowe prawa autorskie. Uprawnionym może być zatem twórca, jego spadkobierca, wydawca lub inny podmiot, na który twórca przeniósł autorskie prawa majątkowe do utworu. W świetle art. 20¹ PrAut bez znaczenia jest forma, w jakiej zawarta została umowa z uprawnionym. Może ona zatem przybrać na przykład formę ustną.

We wszystkich innych przypadkach zwielokrotniania treści podlegających ochronie prawno - autorskiej, przedsiębiorca świadczący usługi kserowania lub skanowania zobowiązany jest do uiszczenia opłaty.

Bez znaczenia w tym kontekście jest to, czy działalność podlegająca opłacie stanowi wyłączny przedmiot działalności zobowiązanego, czy też jest zaledwie jednym z kilku jego obszarów aktywności gospodarczej (np. przedsiębiorca świadczący usługi kserograficzne prowadzi również sprzedaż artykułów biurowych oraz wykonuje usługi introligatorskie). Na treść obowiązku wniesienia przedmiotowej opłaty nie ma również wpływu to, czy jest to działalność główna, czy też uboczna.

Sposób naliczania oraz uiszczenia opłaty

Sposób naliczania opłaty jest dosyć skomplikowany. Określają go w sposób szczegółowy przepisy rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 27 czerwca 2003 roku w sprawie opłat uiszczanych przez posiadaczy urządzeń reprograficznych (Dz.U. Nr 132, poz. 1232) – zwanego dalej rozporządzeniem. Minister Kultury, w wykonaniu delegacji ustawowej zawartej w art. 20¹ ust. 2 PrAut, uzależnił wysokość opłaty od intensywności kopiowania utworów przez zobowiązanego. Innymi słowy o wysokości opłaty decyduje struktura kopiowanych materiałów, a konkretnie stosunek ilości skopionych stron utworów do ogólnej liczby

stron wszystkich materiałów zwielokrotnionych w danym okresie rozliczeniowym przez zobowiązanego.

Zgodnie z § 2 rozporządzenia, wysokość opłaty wynosi:

- a. 1 % całości wpływów uzyskanych przez przedsiębiorcę z tytułu zwielokrotnienia reprograficznego, w przypadku, gdy w strukturze zwielokrotnionych materiałów do 25 % stanowią utwory kopiowane dla własnego użytku osobistego osób trzecich;
- b. 1,5 % całości wpływów uzyskanych przez przedsiębiorcę z tytułu zwielokrotnienia reprograficznego, w przypadku, gdy w strukturze zwielokrotnionych materiałów od 26 do 75 % stanowią utwory kopiowane dla własnego użytku osobistego osób trzecich;
- c. 3 % całości wpływów uzyskanych przez przedsiębiorcę z tytułu zwielokrotnienia reprograficznego, w przypadku, gdy w strukturze zwielokrotnionych materiałów powyżej 75 % stanowią utwory kopiowane dla własnego użytku osobistego osób trzecich.

Jednocześnie, ani ustawa o prawie autorskim, ani rozporządzenie nie wymagają od zobowiązanego prowadzenia ewidencji kopiowanych materiałów, rezygnując tym samym z dokładnego określania udziału utworów w ogóle kopiowanych materiałów. Nie byłoby to zresztą w ogóle możliwe biorąc pod uwagę zupełne nieprzygotowanie zobowiązanych do rozstrzygnięcia, czy dany zwielokrotniany przez nich materiał korzysta z ochrony prawno-autorskiej, czy też nie. Tym bardziej, że w praktyce zadaniem niejednokrotnie niezwykle trudnym, a często wręcz niemożliwym do wykonania, nawet dla osoby dysponującej odpowiednią wiedzą z zakresu prawa autorskiego, jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy zwielokrotniany konkretny materiał jest utworem, zwłaszcza wówczas, gdy stanowi on jedynie część większej, trudnej do zidentyfikowania całości. Na zobowiązanym ciąży jednak obowiązek osobnego ewidencjonowania dla potrzeb rozliczeniowych tej opłaty, wpływów uzyskiwanych przez niego z tytułu świadczenia usług reprograficznych. Ewidencja ta może przyjąć różne formy, w zależności zwłaszcza od tego, w jaki sposób zobowiązany dokonuje rozliczeń należności podatkowych.

Wskazany w rozporządzeniu sposób określania wysokości opłaty, wymaga zatem od zobowiązanego jedynie oszacowania intensywności, z jaką zwielokrotniane były przez niego w danym okresie rozliczeniowym przedmioty praw autorskich (utwory) – określenia, czy prowadzona przez niego działalność reprograficzna charakteryzowała się małą (utwory stanowią do 25 % ogółu zwielokrotnionych materiałów), średnią (utwory stanowią od 26 do 75 % ogółu zwie-

lokrotnianych materiałów), bądź dużą (utwory stanowią powyżej 75 % ogółu zwielokrotnianych materiałów) intensywnością kopiowania utworów.

Niebagatelny wpływ na strukturę zwielokrotnianych materiałów ma miejsce świadczenia usług kserowania lub skanowania. Jeżeli jest nim budynek szkoły wyższej lub biblioteki wówczas udział utworów w ogóle zwielokrotnianych materiałów będzie bowiem zdecydowanie wyższy niż w sytuacji, gdy miejscem prowadzenia takiej działalności jest budynek urzędu lub teren osiedla mieszkaniowego.

Proces naliczania opłaty jest zatem następujący:

- **najpierw określamy skalę kopiowania utworów, tj. kwalifikujemy prowadzoną przez nas działalność gospodarczą do jednego z w/w przedziałów (mała, średnia albo duża intensywność kopiowania) i ustalamy na tej podstawie wysokość procentową opłaty (może ona wynosić 1, 1,5 lub 3 % całości wpływów z tytułu kserowania lub skanowania),**
- **następnie dokonujemy przemnożenia wysokości procentowej opłaty przez kwotę wpływu uzyskanego w rozliczonym okresie z tytułu świadczenia usług kserowania lub skanowania.**

W przypadku, gdy zobowiązany świadczy również inne usługi, podstawą naliczenia opłaty jest wpływ uzyskany wyłącznie z tytułu wykonywania kserokopii lub skanów.

Przykład:

Jan Kowalski prowadzi punkt kserograficzny w budynku uczelni wyższej, w którym oprócz wykonywania kserokopii świadczy studentom również usługi introligatorskie oraz sprzedaje artykuły papiernicze. W okresie rozliczeniowym Jan Kowalski uzyskał z działalności kserograficznej wpływ wynoszący 15000 złotych, natomiast usługi introligatorskie przyniosły mu wpływ w wysokości 4500 złotych. W okresie tym sprzedał on też materiały papiernicze na kwotę 12000 złotych.

W wyniku oszacowania Jan Kowalski ustalił, że jego działalność charakteryzuje się wysoką intensywnością kopiowania utworów.

Wysokość opłaty wynosi zatem: $15000/100 \times 3 = 450$ złotych.

Zgodnie z § 3 rozporządzenia, organizacjami uprawnionymi do poboru przedmiotowej opłaty są:

- a. Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL z siedzibą w Kielcach przy ul. Warszawska 30/19 (tel./fax 041 341-54-39 lub 041 341-54-43, <http://www.kopipol.kielce.pl>) oraz

- b. Stowarzyszenie Autorów i Wydawców „Polska Książka” z siedzibą w Krakowie przy ul. Mikołajska 26 lok 4 (tel. 012 429-39-29, fax. 012 429-39-38, <http://www.polskaksiazka.pl>).

Oba w/w stowarzyszenia są organizacjami zbiorowego zarządzenia prawami autorskimi w rozumieniu art. 104 PrAut, a zatem podmiotami wyspecjalizowanymi w zakresie ochrony oraz zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, działającymi na podstawie i w granicach udzielonych im przez Ministra Kultury zezwoleń. Każda z tych organizacji inkasuje opłatę na rzecz innej kategorii beneficjentów. Pierwsze ze stowarzyszeń pobiera opłatę na rzecz twórców, drugie zaś na rzecz wydawców. Jak wynika z art. 20¹ PrAut, 50 % wysokości opłaty przypada na rzecz twórców, zaś pozostałe 50 % na rzecz wydawców. W związku z tym, Stowarzyszenie KOPIPOL (inkasując opłatę na rzecz twórców) upoważnione jest do poboru jedynie połowy wysokości należnej opłaty. Podobnie rzecz się ma, jeśli chodzi o Stowarzyszenie Polska Książka. W związku z tym, wniesienie opłaty w pełnej wysokości na rzecz jednej z organizacji inkasujących nie zwalnia z obowiązku uiszczenia opłaty na rzecz drugiej z organizacji.

Z obowiązkiem wniesienia opłaty ściśle związany jest wymóg dostarczenia przez zobowiązanego organizacji inkasującej informacji stanowiących podstawę określenia wysokości opłaty. W zasadzie chodzi tu o oświadczenie o strukturze kopiowania oraz informację o wysokości osiągniętych z tego tytułu wpływów. Należy jednak pamiętać, że każdemu ze stowarzyszeń inkasujących opłatę - jako organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi – służy na mocy art. 105 ust. 2 PrAut tzw. roszczenie informacyjne, umożliwiające im domaganie się udzielania informacji oraz udostępnienia dokumentów niezbędnych do określenia wysokości opłaty. W związku z tym, każda z tych organizacji może domagać się szczegółowych informacji prowadzonej przez dany podmiot działalności podlegającej obowiązkowi wniesienia opłaty. Obie organizacje, celem ułatwienia zobowiązanym rozliczania opłaty oraz ujednoczenia obowiązujących w tym zakresie zasad, opracowały i udostępniły na swoich stronach internetowych wzorce tzw. zestawień rozliczeniowych – formularzy obejmujących oświadczenie zobowiązanego, co do skali kopiowania utworów w danym okresie rozliczeniowym oraz oświadczenie o wysokości wpływów uzyskanych z tego tytułu.

Po ustaleniu wysokości należnej opłaty należy:

- a. podzielić kwotę opłaty na dwie równe części i wnieść ją na rzecz każdej z dwóch w/w organizacji (po 50% jej wysokości na rzecz każdej z nich),**

- b. następnie wysłać pocztą czytelnie podpisany formularz „zestawienia rozliczeniowego” zawierający oświadczenie o skali kopiowania utworów w rozliczanym okresie oraz o wysokości wpływów uzyskanych z działalności reprograficznej.**

Okresem rozliczeniowym opłaty jest kwartał kalendarzowy. Podmioty świadczące usługi podlegające opłacie w świetle art. 20¹ PrAut, zobowiązane są – zgodnie z § 4 ust. 1 rozporządzenia - do uiszczenia opłaty za dany kwartał kalendarzowy w terminie 14 dni po upływie tego kwartału. Bezskuteczny upływ tego terminu uprawnia organizację inkasującą do naliczenia odsetek ustawowych od kwoty zaległości.

Wierzyciel oraz uprawniony do wynagrodzenia Podział inkasowanych środków

Wierzycielami w świetle art. 20¹ PrAut są obie w/w organizacje. Uprawnionymi natomiast są twórcy i wydawcy, zarówno krajowi jak i zagraniczni. Stowarzyszenie KOPIPOL jako organizacja pobierająca przedmiotową opłatę na rzecz twórców, reprezentuje w zakresie jej poboru i repartycji, wszystkich twórców – zarówno polskich, jak i zagranicznych. Jest to zgodne z ogólnie przyjętym na świecie modelem wyłącznej własności organizacji krajowej. Podobnie rzecz się ma, jeżeli chodzi o wydawców i zakres uprawnień Stowarzyszenia Autorów i Wydawców „Polska Książka” (polscy i zagraniczni wydawcy). Z uwagi na to, że problematyka podziału kwot inkasowanych tytułem przedmiotowych opłat znacząco przekracza ramy niniejszej pracy, dlatego też przedstawię jedynie ogólne zasady wedle, których dochodzi do repartycji tych środków.

Z przepisów rozporządzenia oraz praktyki funkcjonującej w tym zakresie, wyłania się następujący model podziału przedmiotowych środków.

1. Stowarzyszenie KOPIPOL dokonuje podziału zainkasowanych przez siebie środków między twórców, zaś Stowarzyszenie Polska Książka między wydawców.

2. Podstawą podziału dokonywanego przez każdą z organizacji są badania statystyczne struktury kopiowania utworów. Dla podziału środków między twórców konieczne jest ustalenie uprawnionych kategorii twórców oraz wielkości przysługujących im udziałów w ogólnej kwocie inkasa. Jeśli natomiast chodzi o wydawców to tu badania muszą się skupić na ustaleniu, których wydawców publikacje są przedmiotem zwielokrotniania za pomocą urządzeń reprograficznych oraz w jakim zakresie.

3. Na podstawie wyników w/w badań, Stowarzyszenie KOPIPOL dokonuje podziału zainkasowanych środków między organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi reprezentujące uprawnione kategorie twórców (tzn. te kategorie, których utwory są przedmiotem kopiowania reprograficznego). Następnie organizacje te (np. ZAIKS) dokonują podziału przekazanych im przez Stowarzyszenie KOPIPOL środków bezpośrednio między reprezentowanych przez siebie twórców. Z uwagi na fakt, że Stowarzyszenie KOPIPOL jest organizacją zbiorowo zarządzającą prawami twórców utworów naukowych, część środków przypadająca w świetle badań, tej właśnie kategorii twórców, podlega podziałowi dokonywanemu bezpośrednio między nich przez tą organizację. Inaczej sprawa ma się w przypadku Stowarzyszenia Polska Książka – jest ono bowiem jedyną w Polsce organizacją zbiorowo zarządzającą prawami służącymi wydawcom. Stąd też podział może być dokonywany wyłącznie bezpośrednio między wydawców. Dlatego też niezwykle ważne jest ustalenie w ramach badań statystycznych ile i jaka część zainkasowanych środków przysługuje poszczególnym wydawcom.

4. Kwoty należne – zgodnie z wynikami badań statystycznych – zagranicznym twórcom i wydawcom przekazywane są im przez organizacje inkasujące na podstawie stosownych umów międzynarodowych.

Prawno – autorskie granice działalności podmiotów świadczących usługi podlegające opłacie

Z uwagi na pojawiające się wątpliwości, co do tego, jakie są prawno – autorskie granice działalności podmiotów świadczących usługi reprograficzne, a w szczególności czy wnoszenie opłaty jest równoznaczne z uzyskaniem dodatkowych, szczególnych uprawnień prawno – autorskich, konieczne jest – przedstawiając konstrukcję przedmiotowych opłat - dokonanie analizy sytuacji prawnej podmiotów zobowiązanych do jej wnoszenia.

W pierwszej kolejności, należy wskazać, że zgodnie z art. 17 PrAut, twórcy (a generalnie podmiotowi, któremu przysługują majątkowe prawa autorskie – podmiotowi uprawnionemu) przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim. Zasada ta doznaje jednak pewnych ograniczeń, które mają postać dozwolonego użytku prywatnego oraz dozwolonego użytku publicznego. Instytucje te uregulowane zostały w art. 23 – 35 PrAut i stanowią jedyne wyjątki od w/w zasady. Innymi słowy tylko w przypadkach i granicach tam określonych możliwe jest korzystanie z utworu – co do zasady – bez potrze-

by uzyskania na to zgody podmiotu uprawnionego oraz zapłaty należnego mu wynagrodzenia.

W tym kontekście powstaje pytanie o zakres uprawnień przysługujących podmiotom świadczącym usługi kserograficzne. Zgodnie z art. 20¹ ustawy o prawie autorskim na posiadaczach urządzeń reprograficznych, którzy prowadzą działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich, ciąży obowiązek wnoszenia opłaty na rzecz twórców i wydawców. Z przepisu tego wynika, że podmioty świadczące w/w usługi mogą zatem zwielokrotnić (kserować, skanować) cudze utwory, ale jedynie na zlecenie (i w jego granicach) osób trzecich, w zakresie służącego im dozwolonego użytku osobistego. Innymi słowy, przepis ten upoważnia przedsiębiorców jedynie do zwielokrotniania na rzecz osób trzecich dostarczonych przez te osoby utworów. Na podmiocie świadczącym usługi reprograficzne nie ciąży natomiast obowiązek badania, czy zwielokrotnienie następuje w ramach przysługujących osobie trzeciej uprawnień, tzn. w ramach dozwolonego użytku. Art. 20¹ PrAut nie stanowi jednak podstawy prawnej do prowadzenia przez posiadaczy urządzeń reprograficznych, działalności polegającej na samodzielnym (tzn. bez zlecenia osoby trzeciej) kopiowaniu cudzych utworów (tzn. egzemplarzy utworów nie dostarczonych przez osoby trzecie) celem ich sprzedaży osobom trzecim. Nie ma tu znaczenia, czy dochodzi do kopiowania całości, czy też tylko części utworu. Na skopiowanie utworu oraz jego sprzedaż konieczna jest bowiem, w świetle art. 17 PrAut, zgoda podmiotu uprawnionego oraz, z reguły, zapłata mu stosownego wynagrodzenia. W związku z tym, samodzielne (tzn. bez zlecenia osoby trzeciej) zwielokrotnianie cudzych utworów w celu ich odsprzedaży jest nielegalne, zaś podmiot parający się takim procederem podlega odpowiedzialności karnej.

Należy tu jednak podkreślić, że podmiot świadczący usługi reprograficzne może – działając w ramach dozwolonego użytku prywatnego – sporządzić na swój (ewentualnie kogoś z rodziny czy bliskich) użytek kopię całości lub części cudzego utworu. Nie jest w takiej sytuacji wymagane uzyskanie na to zgody podmiotu uprawnionego, czy też zapłata mu wynagrodzenia. Nie mniej takie korzystanie z cudzego utworu nie ma w gruncie rzeczy żadnego związku z prowadzoną przez ten podmiot działalnością gospodarczą.

Na koniec należy wskazać, że komentowany art. 20¹ PrAut znajduje się w Oddziale 2 Rozdziału 3 PrAut, poświęconym Autorskim prawom majątkowym. Należy z tego wnosić, że przepis ten sam w sobie nie ustanawia kolejnego wyjątku od zasady wedle, której wyłącznie twórcy przysługuje prawo do korzystania i rozporządzania swoim utworem.

Uwagi końcowe

Należy też odnotować, że zobowiązanie nałożone w art. 20¹ PrAut na posiadaczy urządzeń reprograficznych jest zobowiązaniem cywilnoprawnym, a nie podatkowym, czy generalnie administracyjno-prawnym. Jest to zobowiązanie wywodzące się wprost z ustawy i powstające w razie zrealizowania się określonego w niej stanu faktycznego. Dług – należna opłata, powstaje zatem niezależnie od woli stron.

Ponadto należy przychylić się do poglądu, że kwota opłaty uiszczonej na w/w podstawie prawnej stanowi koszt uzyskania przychodu w rozumieniu art. 15 ustawy z dnia 15 lutego 1992 roku o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2000 roku Nr 54, poz. 654 ze zm.). Przemawia za tym analiza konstrukcji opłat pobieranych na podstawie art. 20 i 20¹ PrAut oraz treści pisma Ministerstwa Finansów - Departamentu Podatków Bezpośrednich i Opłat z dnia 12 czerwca 1997 roku (znak: PO 3-MD-722-397-4070/97).